

Наші нові цінності ґрунтуються на
відповідальності,
самоорганізації і взаємодопомозі,
а багато суспільств світу до цього ще не готові
Нам доведеться перейти до нової парадигми –
почуття відповідальності і співпраці

Богдан Гаврилишин

**Лекція 2. Громадська і
політична імплементація ідеї
служіння народові України на
основі соціальної
відповідальності**

План

- 2.1. Предмет соціальної відповідальності і «зовнішні ефекти»
- 2.2. Соціальна природа національного багатства, звітність і аудит
- 2.3. Соціальна відповідальність органів державного управління і соціальний капітал українського суспільства

**Відповідальність –
філософсько-соціологічне поняття,
що відображає об'єктивний
історично-конкретний характер
відносин між особистістю,
колективом, суспільством з погляду
свідомого задоволення взаємних
вимог, які до них висуваються**

Соціальна відповідальність - елемент суспільного буття, що виникає разом із зародженням людського суспільства та має безпосередньо суспільний характер.

Суб'єкт соціальної діяльності є одночасно і суб'єктом соціальної відповідальності – бездіяльність не може бути соціально відповідальною

- Інтереси суб'єктів відповідальності, мета і результат діяльності є системоутворюючими чинниками соціальної відповідальності.
- Інтереси і відповідальність є безпосередньо пов'язані між собою. Конфлікт інтересів держави, бізнесу і суспільства (різноспрямованість на особисте і загальнонаціональне благо), викликає своєрідну кризу відповідальності.

Внутрішня відповідальність людини є елементом системи управління людиною самою собою під впливом настанов внутрішнього проходження - цінностей, якими особа керується.

Зовнішня відповідальність – фактор управління людиною з боку колективу, інститутів держави, суспільства, вона з'являється, коли на діяльність індивіда впливають інститути, норми права, вимоги статуту підприємства, колективного договору, контракту тощо і регламентує поведінку людей, обмежує їх свободу.

- Держава і бізнес як суб'єкти соціально-економічної системи у процесі взаємодії породжують численні негативні для суспільства наслідки, до складу яких зокрема відносять корупцію, тіньову економіку, забруднення навколишнього середовища, розкрадання національного багатства, екологічну неефективність тощо.

- **Ринок виявився неспроможним перевести в цінові показники численні “зовнішні” (позаринкові) обставини, він може сприяти маргіналізації населення, відчуженню особистостей, соціальних груп, цілих регіонів, які ринок відкидає до стану безробіття. Ринок не здатний самотійно створювати справедливий соціальний лад, оскільки його ключові складові не можуть бути вироблені тільки шляхом ринкових операцій**

- Деякі зовнішні ефекти стають внутрішніми характеристиками суспільного способу виробництва і тим самим виходять за межі цього поняття, перетворюючись на фактор розвитку (еволюції чи деградації системи).
- Саме із усвідомленням науковою думкою необхідності компенсації впливу «зовнішніх ефектів» для підтримання позитивної динаміки суспільного розвитку пов'язане виникнення економічної теорії сталого розвитку та теорії

- Соціальна відповідальність бізнесу як такого, що породжує зовнішні ефекти, не може розглядатись окремо від соціальної відповідальності держави з двох причин:
- 1. по-перше, система підприємництва може реалізувати свою свободу лише в тій мірі, в якій це є можливим, оскільки сучасна держава накладає певні інституціональні обмеження на її функціонування.

- По-друге сама система підприємництва не має волі до «врівноваження інтересів розвитку бізнесу з більш широкими інтересами всього суспільства» - таке цілепокладання повинно виходити від соціально-відповідальної держави

- Традиція, на протязі тривалого часу реалізована у політичному і економічному житті України як частини євразійського простору із пост-радянською бюрократією – традиція реалізації інтересів тих чи інших стейкхолдерів на відміну від політики досягнення балансу інтересів призвела до неспроможності самої держави.

- Ускладнення конфлікту інтересів між державою, громадянами і бізнесом як частиною громадянського суспільства, з одного боку, а з іншого – необхідність повсякчас співпрацювати створило особливу спотворену форму взаємодії і призвело зокрема до поглиблення корупційних зв'язків та збільшення масштабів тіньового сектору економіки як «зовнішніх ефектів» діяльності держави і бізнесу в суспільній взаємодії.

- Такий стан вимагає особливої методології досліджень і практичної діяльності в галузі державного управління в рамках культурного, освітнього, державно-управлінського простору України. Це відбувається зокрема і через те, що існує певна межа зовнішнього ефекту, за якою такий ефект перетворюється у фактор розвитку чи деградації соціально-економічної системи.

- На сучасному етапі соціальна відповідальність суб'єкту діяльності в українських реаліях обмежується тим, за що настає (чи не настає!?) покарання відповідно до діючого законодавства. У цьому сенсі існує два застереження щодо неефективності державного управління:

- вірогідна ситуація, коли держава законодавчо, силою примусу не встигає реагувати на появу нових провалів (держави і ринку), що виникають в ринковій економіці;
- вірогідна ситуація, коли держава умисно сприяє функціонуванню тих чи інших «провалів», якщо носії державної влади є носіями відповідних інтересів. Найбільш загрозливі ефекти - тіньова економіка і корупція. Ця обставина повинна мати свій розв'язок у методології управління, оскільки наявна інституалізація цих феноменів, що і спостерігається в Україні останні 24 роки.

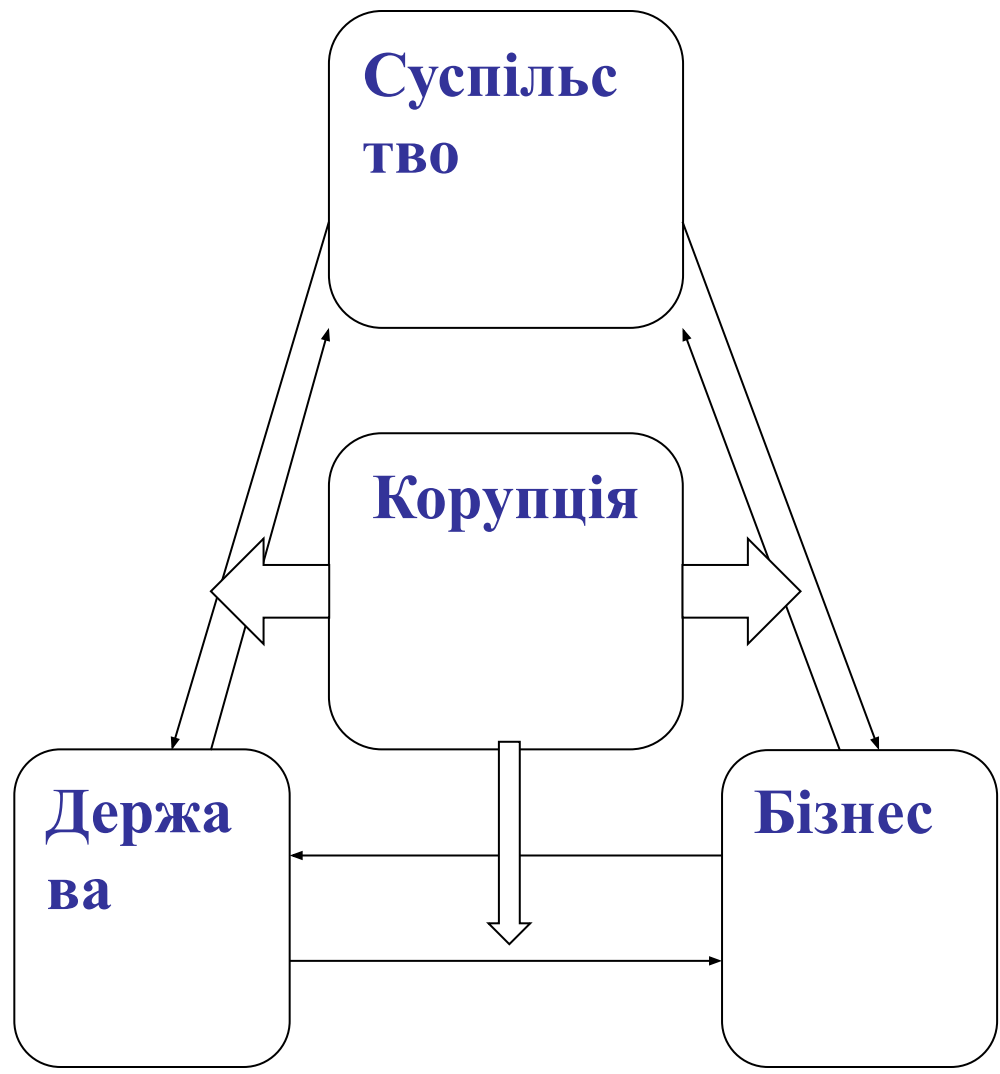
У демократичному державному управлінні відповідальність є засадничим принципом, без дотримання якого мови про ефективність бути не може.

Предметом соціальної відповідальності в економіці ринкового типу є соціально-економічні відносини як сукупність об'єктивних процесів і їх зовнішніх проявів, що супроводжують діяльність держави і бізнесу і тим чи іншим чином впливають на життєдіяльність суспільства в цілому в економічній, соціальній, психологічній, екологічній сферах.

Це означає, що предмет соціальної відповідальності як для держави, так і для бізнесу є спільним.

Об'єктом соціальної відповідальності є життєдіяльність суспільства у тих його проявах і сферах, що можуть відчувати вплив державної влади і бізнесової діяльності; суб'єктами, відповідно є держава, бізнес і суспільство. На відповідальності суспільства зупинимось у наступних розвідках.

Різниця між кризовим станом і застосуванням методу полягає у свідомій діяльності носія влади і наявності політичної волі щодо досягнення балансу інтересів, гармонії в суспільстві. Методологія державного управління в процесі подолання неспроможностей ринку та влади може бути представлена як процес декомпозиції взаємної соціальної відповідальності в системі «державна - бізнес - суспільство» на ключові конкуруючі феномени.

**Під звітністю про сталий розвиток
розуміють звітність про економічні,
екологічні та соціальні аспекти діяльності
організацій**

- **Основним міжнародним стандартом у галузі не фінансової звітності є Керівництво зі звітності у галузі стійкого розвитку Глобальної ініціативи зі звітності (GRI), включає показники діяльності підприємств, які підрозділяються на наступні категорії:**
  - **економічної результативності;**
  - **екологічної результативності;**
  - **результативності підходів до організації праці і гідної праці;**
  - **показники результативності дотримання прав людини;**
  - **показники результативності взаємодії з суспільством;**
  - **показники результативності в галузі відповідальності за продукцію.**

- Аудит може розглядатися як засіб незалежного контролю та неупередженої оцінки тих аспектів функціонування державної влади, місцевого самоврядування і їх економічної бази, які є визначальними з громадських позицій.

- Соціальний аудит оцінює внесок організації у вирішення соціальних, економічних і екологічних завдань. Соціальний аудит дозволяє зрозуміти, наскільки діяльність організації відповідає суспільним цілям і цінностям, оцінити ступінь досягнення некомерційних цілей шляхом систематичного, регулярного моніторингу її діяльності та поглядів представників різних груп інтересів.
- Складені за результатами соціального аудиту публічні звіти інформують суспільство, акціонерів, співробітників, партнерів і клієнтів про темпи реалізації планів підприємства у напрямі соціального забезпечення, економічної й екологічної стабільності

- Соціальний аудит - система діагностики соціально-економічних відносин на підприємстві, в галузі або у регіоні на підставі аналізу внеску організації у вирішення соціальних, економічних і екологічних завдань.
- *Процес організації соціального аудиту* передбачає розробку відповідних критеріїв та сукупність процедур дослідження на їх підставі якості державно-управлінських рішень, а також їх впливу на соціалізацію процесів у господарській діяльності суб'єктів підприємництва.

- Адаптація процесів аудиту до діяльності публічних організацій потребує певного їх переосмислення і формулювання специфічних предмету об'єктів соціального аудиту, вмотивованої відповіді на питання: хто повинен виконати відповідальну місію суб'єкту соціального аудиту. Це стосується двох сторін процесу соціального аудиту:
  - 1) об'єктів аудиту ефективності діяльності публічних організацій;
  - 2) об'єктів аудиту соціальної ефективності підприємств

- Місцеві органи влади потребують стороннього контролю з боку територіальної громади; оскільки в сучасній відкритій економіці громадяни вимагають достовірної підтвердженої інформації щодо діяльності органи влади, зокрема і стосовно виконання соціальних зобов'язань і місцевих програм розвитку. Особливо важливим в контексті дослідження є діагностика стану не лише соціальної (нематеріальної) складової національного багатства, але також і майнової частки регіональної територіальної громади. Тому найбільш зацікавленою стороною в аудиті якості менеджменту національного багатства є громадяни.

- 3.
- Категорію «соціальний капітал» сьогодні розуміють як 1) умову формування та функціонування громадянського суспільства; 2) одну із складових, яка тотожна громадянському суспільству.

- Фахівці Світового банку визначають три концепції розуміння соціального капіталу:
- набір «горизонтальних зв'язків» між людьми: соціальний капітал складається із соціальних мереж і пов'язаних з ними норм, які впливають на продуктивність усього співтовариства;
- доповнення «горизонтальних зв'язків» вертикальними мережами, що відрізняються ієрархічними відносинами і нерівним розподілом влади серед їх членів (тлумачення враховує соціальну структуру в цілому і сукупність норм, що управляють міжособистісним поведженням);
- доповнення сукупності зв'язків соціальним і політичним середовищем у найбільш формалізованому вигляді – уряд, політичний режим, сила закону, судова система тощо

П. Бурдьє визначає соціальний капітал як “сукупність актуальних чи потенційних ресурсів, що пов'язані з наявністю міцних мереж зв'язків, більш-менш інституалізованими відносинами взаємного знайомства і визнання”

- Соціальний капітал може розглядатись як :
- - ресурс – сукупність реальних або потенційних ресурсів, пов'язаних з наявністю стійкої мережі відносин взаємного знайомства і визнання, яка забезпечує своїм членам опору у вигляді колективного капіталу;
- - інституційне середовище – це сукупність діючих формальних і неформальних норм (правил) та організацій, які дозволяють соціальним групам і суспільству в цілому організувати своїх членів для вирішення спільних економічних (на основі ефективного використання ресурсів) і соціальних (на основі соціальної справедливості) завдань

- . Важливим фактором розвитку джерел позитивного соціального капіталу є заходи соціальної відповідальності (корпоративної соціальної відповідальності) органів влади.
- За І. Савченком, соціальна відповідальність органів державного управління є системоутворюючим принципом сучасної соціальної держави, іміджевої характеристики владних інститутів та посадових осіб, засіб вирішення соціальних проблем

- Якість соціального капіталу безпосередньо визначається як цінностями і смислами громадян і національних еліт, також і правилами гри, інститутами взаємодії суб'єктів соціально-економічної системи, які безпосередньо утворюються державою.

Наприклад, якість інституту Міністерства доходів і зборів визначає якість відносин в системі «державо-підприємництво» з приводу оподаткування. Якість інститутів Міністерства освіти визначає якість відносин в системі «державо-суспільство» з приводу формування смислів покоління, що підростає, процесу здобуття освіти. Якість антикорупційних інститутів, сформованих державою, визначає якість відносин в суспільстві в цілому, оскільки такі інститути впливають на всю соціально-економічну систему.

- Держава - макро-інститут виконує від імені народу управлінські завдання, до яких зокрема включається управління значною часткою національного багатства.
- До складу національного багатства включається вся сукупність матеріального, людського, природного, екологічного капіталу суспільства.
- Соціальний капітал складає 78 % у сукупному багатстві розвинених країн і є основою взаємної довіри, балансу інтересів і соціальної стабільності в державі.

- Діалог - (від грецького dialogos – бесіда) - інформативна і екзистенційна взаємодія між сторонами, що здійснюють комунікації, яка є засобом досягнення порозуміння
- Консенсус – (від латинського consensus – згода, співучасть) – у звичайному вжитку означає єдність думок, суджень, взаємну згоду людей. У соціологічному сенсі консенсус – це згода індивідів відносно норм і цілей соціальної спільноти, членами якої вони є, а також відносно розподілу ролей і винагород всередині цієї спільноти

- Соціальна інтеграція і солідаризація на основі суспільного діалогу є наслідком консенсусу.
- Законодавча база утворюється у тій чи іншій системі цінностей, притаманних суспільству щодо яких у суспільстві є певний консенсус.

- Підтримання суспільного діалогу – одна із базисних функцій державного управління, яка є носієм змістовної ознаки державного управління як макросистеми, оскільки, саме вона утворює підґрунтя консенсусу, соціальної стабільності.
- Консенсус може виникнути внаслідок діалогу, у найбільш загальному, філософському розумінні функція діалогу у сфері державного управління може бути описана наступним чином наступним чином:
- $c = f(d)$, де d - діалог, c - консенсус.

- Утворення механізмів суспільного діалогу на макро-рівні законодавчими ініціативами за прикладом інших країн є малоефективним не лише внаслідок міжнаціональних відмінностей, але також через низький рівень довіри суспільства до державних інституцій.
- Завданням державного управління є інституалізація функції суспільного діалогу та пошук засобів його імплементації на мікро-рівні, у територіальних органах державного управління.

Діалог у державному управлінні суспільним розвитком забезпечує діалектику:

- 1. розв'язання суперечностей через перетворення антагоністичних зовнішніх і внутрішніх протиріч розвитку соціально-економічної системи на неантагоністичні шляхом інституалізації державно-суспільного діалогу.

- 2. ціннісного, екзистенціального управління (К'єркегор, Сартр, Камю), яке в особі публічної адміністрації свідомо оптимізує конкуруючі феномени державного управління на мікро-, мезо-, макро-рівні на користь людини і суспільства, що є формою прояву закону єдності і боротьби протилежностей.

- 3. реалізації закону переходу кількісних змін у якісні, що як правило проявляється через досягнення якісних показників зростання сукупного капіталу суспільства, що включають в першу чергу людський і соціальний капітали. Показники ж рівня економічного розвитку лише опосередковано свідчать про якість публічного управління.

- Соціальна система сучасного суспільства є конфліктною за своєю суттю, що проявляється через:
- 1. - неспроможність держави забезпечити персоналізацію частини національного багатства в процесі приватизації
- 2.- соціальні революції як форма руху суспільної свідомості з історично визначеним для України апокаліптичним сценарієм зміни характеру соціально-економічної системи